

SALAMON, AVAGY AZ EMBEREK MIKÉPP AZ ISTENEK

(Történet bibliai témára)

LESZEK KOLAKOWSKI

Ez akkoriban történt, amikor még fennállt a kölcsönös hadüzenet szokása. Ez a fura szokás belső ellentmondást rejt magában, mivelhogy hadat üzeni valakinek, az nem más, mint annak a közlése, hogy el akarjuk pusztítani; ily módon azonban figyelmeztetjük is az ellenséget, és megkönnyítjük neki a védekezést, vagyis azzal kezdjük elpusztítását, hogy akadályokat állítunk magunk elé. Ezért hogyha maga a háború megkezdése ellenséges aktusnak is számíthat, a hadüzenet nemcsak az udvariasság, de egyenesen a barátság jele; nem más, mint az ellenségnek tett önfeljelentés, vagyis egészen elképesztő következetlenségre valló cselekedet. Mi sem természetesebb, minthogy a civilizáció fejlődésével és a logikus gondolkodás képességének növekedésével ez a szokás teljesen kihalt.

Mi azonban azokról az időkről beszélünk, amikor még — ismételjük — ez a szokás még érvényben volt, és mind az emberek, mind az istenek sűrűn gyakorolták. Ez alól Jehova sem képezett kivételt, és amatt, amelyet meg szeretnénk örökíteni, voltaképpen abból állt, hogy hadat üzent hűséges szolgájának — Salamonnak.

Salamon ugyanis könnyelműen viselkedett, és viselkedése módfelett bántotta Jehovát. Salamon igen fejlett libidójú ember volt, ami rengeteg pénzébe és idejébe került. Ahogy azt a királyok könyve jelenti, Jeruzsálem ez idő tájt hétszáz feleséget és háromszáz királyi ágyast tartott el; ami a két kategória közötti különbséget illeti, az meglehetősen finom volt és nehezen meghatározható. Tény, hogy kereken ezer nő elégítette ki az uralkodó vágyait, és emésztette jövedelmét. Jehova megértő isten volt, át tudta érezni az emberi gyengeségeket — ha ugyan gyengeségnek lehet nevezni ezer nővel való egyidejű együttélést. De végül betelt a pohár. Salamon vakmerőségében odáig ment, hogy elkezdett feleségeinek vallási dolgokban is engedni — és tudnunk kell, hogy ezek többségükben külföldi eredetűek voltak, egészen más istenekhez voltak szokva, s hogy ezekkel az istenekkel Jehova pedig szüntelenül hadilábon állt. Salamon viszont, mint nem egy bölcs, gyenge jellemű ember volt és könnyen engedett különféle sugallatoknak. Gyengesége perceiben mindenfélét megígért feleségeinek, s aztán később szégyellte magát, hogy vissza akarja szívni az ígéreteit. A feleségek pedig nyakra-főre újabb kötelezettségeket követeltek isteneik javára. Ezen nincs mit csodálkozni — ki-ki szívesen gyarapítja istenének dicsőségét, annál buzgóbban, minél inkább teheti azt a más számlájára. Így történt, hogy a

dolgok szörnyen elfajultak. Jeruzsálem hemzsegett az aranytól csöpögő szentélyektől, melyeket különféle istenek tiszteletére állítottak; tökéletes lett a kaosz, a hívók maguk sem tudták, kihez forduljanak, a legutálatosabb szekták is büntetlenül terjeszkedtek a főváros kellős közepén, a királyi udvarban idegen papok pöffeszkedtek, és az állami kincstár olvadt, mint a tavasi hó. Közismert dolog, mennyi pénzt kell kiadni egyetlen isten tiszteletére — hát még húszéra, vagy harmincéra! Itt meg Moloch, Ozirisz, Astarót, Khámosz — egész sereg isten nevetett szégyentelenül aranyozott szobor-formában, és illatozott az egyedül az ő tiszteletére elfüstölt illatszerektől.

Jehova forrt a méregtől. Kétségbeesve észlelte, hogy konkurrencsei, akik már az utolsókat rúgták, s akiket, úgy hitte, már-már napokon belül végleg eltemethet, hirtelen kivirultak, meghíztak, és egyre nagyobb életkedvről tettek tanúságot. Ő maga viszont lefogyott, és búskomor lett, áldozatok és hűséges szívek híján egyre rosszabbul érezte magát, kínlódott, s az idegen istenek szentélyeinek látványa, amelyeket szinte készakarva a saját fővárosának közepén emeltek, féktelen dührohamaikat váltott ki belőle, s ezek nemcsak a saját, hanem a földkerekség összes lakóinak egészségét veszélyeztették.

Salamon tisztában volt helyzetének kétértelmű voltával és kissé kényelmetlenül érezte magát. Néha, mikor a feleségek az idegen istenek érdekében újabb kiadásokra kényszerítették, megpróbált tiltakozni, de mindig ő maradt alul. Sőhajtozva írta alá a csekkeket. Nyugtalan lett, valahányszor Jehovára gondolt. „Isten irgalmassága végtelen” — ismételte néha magában ezt a katekizmusból betanult mondatot. Lelke mélyén, persze, maga sem hitt ebben.

Az ügy, előrelátható módon, óriási botrányal végződött. Legelőször Salamon csak kurta táviratot kapott: „Bálványimádást azonnal abba hagyni. Jehova.” Amire ez volt a válasz: „Jó, jó. Salamon.” Ami után természetesen továbbra is úgy nőttek a tisztátalan istenek szentélyei a fővárosban, mint eső után a gomba, eredményesen kiszorítva az egyetlen igazi kultuszt.

Újabb sürgönyváltás következett, ultimátumi hangvételben: „Úgy látszik, végtelennek tartod türelmemet. Jehova.” Haladéktalanul megjött rá a válasz. „Igen. Salamon.” És a replika: „Ez esetben vedd tudomásul, hogy visszaéltél végtelenségével. Jehova.”

Ezzel az ügy a végsőig kiéleződött. Jeruzsálemben megérkezett Jehova küldöttje, egy vörös hajú, szemüveges kerub, és kopogtatás nélkül besétált a király fogadótermébe. Helyet foglalt a karosszékben, és minden bevezetés nélkül, határozott hangon közölte:

— Jehova a hamis istenek kultuszának huszonnégy órán belüli felszámolását követeli. Ellenkező esetben, kijelentette, hogy a vita következményeiért minden felelősség Salamon királyt terheli.

Salamon olyan ember volt, akiben a becsvágy és a félelem szüntelen küzdöttek egymással, és viselkedésében egyszer ez, egyszer az kerekedett fölül. Jelen esetben felbosszantották a követ ijesztgetései, és győzött az ambíció. Tettetett csodálkozással mondta:

— Jehova? És vajon milyen elv alapján tekint egy bizonyos kultuszt hamisnak egy másikat igaznak? És egyáltalán, hogyan értsen üzenetét?

A kerub egy pillanatra elnémult ekkora szemtelenség láttán. Elképedését kihasználva Salamon tovább kérdezett:

— Hát már ott tartunk, hogy nem adhatom meg a tiszteletet annak, akinek akarom? És tulajdonképpen miért gondolja Jehova, hogy egyedül előtte kell meghajolnom? Talán azt szeretné nekem bebeszélni, hogy Ozirisz, Astarót és más istenek, akiket népünk tisztelni határozott, egyáltalán nem léteznek?

Ezzel aztán az egész ügy megvilágosodott. A kerub gyorsan visszanyerte önuralmát, és gyilkos udvariassággal közölte:

— Felettesem nem bízta rám, hogy vitába bocsátkozzam afelől, léteznek-e vagy sem az Ön istenkéi. Neki az a véleménye, hogy metafizikai vitákkal nem lehet a dolog lényegét elkenni. A magam részéről hozzátehetem, hogy ezeknek az alakoknak a léte vagy nemléte közömbös az ügy szempontjából. Tisztában van Ön azzal, hogy Jehova az Ön barátja, aki az Ön jólétén kívül semmi mást nem kíván?

— Vajon Jehova nálam jobban tudná, hogy mi szolgálja az én javamat? — kérdezte Salamon. — Továbbra is annak az istennek teszem tiszteletemet, akiből több hasznom van.

Ettől a kijelentéstől a kerub összeroppant, és tanácstalanul körül nézett. Ekkora cinizmust még nem tapasztalt, s így nem volt képes arra, hogy Salamonnal szemben bármilyen következetes taktikát alkalmazzon. Mindössze keserűen megjegyezte:

— Dávid, az ön atyja egészen másképp viselkedett Istenével szemben. Salamon vállat vont.

— Az emberiség haladása a többi közt abból áll, hogy a fiúk apjuktól eltérő módon viselkednek — idézte fennhangon ezt a mondatot, amelyet egy bizonyos ateistától hallott valamikor.

— Iigen — morogta a kerub teljesen megzavarodva. Percig hallgott, majd kétségbeesetten felkiáltott: — De hiszen ez bálványimádás! Azok a kultuszok hamisak!

— Mit jelent az, hogy: hamisak? — kérdezte Salamon. — Különféle istenek versengenek az emberek kegyeiért; mindegyik azt akarja, hogy őt tiszteljék — tehát elsősorban a saját hasznukat tartják szem előtt. Ami engem illet, meg vagyok írva, hogy az Isten képére és hasonlóságára teremtettem. Ezért aztán ugyanazon elv alapján járok el. Azt az istent tisztélem, aki többet ígér. A kultuszok nem azon az alapon különböznek, hogy igazak-e vagy hamisak, hanem hogy több vagy kevesebb hasznot hajtanak. Őszintén szólva, Jehova elviselhetetlen, kapzsi, bosszúálló, féltékeny és kegyetlen. Nem értem, hogy ha nekem úgy tetszik, miért ne léphetnék át valaki más szolgálatába.

— Azért, mert egyedül Ó az ön és az ön népének istene.

— Ugyan miért, ha szabad kérdezni?

— Azért, mert maguk ketten lényegében barátok.

— Ez mit jelentsen? — fortyant föl Salamon. — Ez a szó nekem semmire sem ad magyarázatot.

— Roppant egyszerű. Azt jelenti, hogy érdekeik egybeesnek, míg az ön érdekei ellentétesek a többi istenek érdekeivel.

— Ellentétesek mindaddig, amíg Jehova hű tisztelője maradok. Mihelyt elkezdem amazokat tisztelni, megváltozik a helyzet.

— Ó, hát éppen ebben téved ön — mondotta a kerub. — A transzcendens monoteizmus utolsó kézikönyvének javított kiadása teljes világgossággal tisztázza ezt a problémát. — A kerub kotorászott táskájában, kihúzott belőle egy zsírfoltos könyvet, és miután megtalálta a

megfelelő fejezetet, amely *Az immanencia és a transzcendencia egysége* címet viselte, felolvasta a következő részletet: — „Min alapul Jehova és Izrael népének barátsága? Jehova és Izrael népének a barátsága azon alapul, hogy érdekeik egybeesnek. És min alapul az ellenséges viszony Izrael népe és az összes többi isten között? Az ellenséges viszony Izrael népe és az összes többi isten között azon alapul, hogy érdekeik ellentétesek. Lesznek, akik felteszik a kérdést: vajon Jehova és a nép érdekei mindig egybeesnek, vagy előfordul-e néha, hogy eltérnek egymástól? Az ilyen kérdés gyermeketeg. A transzcendens monoteizmus arra tanít, hogy gondosan el kell választani a dolgok lényegét a felületi jelenségektől. Az ellentét Izrael népe és az összes többi isten között magában a dolgok lényegében rejlik; nem lehet elhárítani, mivel magánál a dolgok lényegénél fogva viszonyukból hiányzik a harmónia. A Jehova és Izrael népe közötti viszony azonban lényegében barátságon alapul. Nem léphetnek föl mégis közöttük ellentétek? Látszólag természetesen felléphetnek. De ha nem maradunk a jelenségek felületén és a lényegre törünk, kitűnik, hogy lényegében barátságban vannak. Min alapul ebben az esetben a különbség a dolgok lényege és a felületi jelenségek között? A különbség a dolgok lényege és a felületi jelenségek között ez esetben abban áll, hogy az ellentétek a jelenségek felületén jelennek meg, de lényegileg marad a barátság. Ezt a barátságot fejleszteni kell, és meg kell erősíteni, hogy tovább tudjunk haladni. Azok, akik nem értik a különbséget a dolgok lényege és a felületi jelenségek között, sohasem lesznek igazi transzcendens monoteisták. Az ilyen embereknek még sokat kell tanulniuk.”

Felolvassván ezt a szöveget, a kerub becsukta a könyvet, és diadalmasan meglegette:

— Na látja — mondta —, na látja, így áll a dolog! Remélem, hogy minden világos. Ez a könyv, a stílus remekműve, a világosság mesterműve, minden kétségére választ ad. A dolgok lényege és a jelenségek felülete — ez az egész úgy magva, sőt veleje!

Salamon megtörölte homlokát, és bizonytalan pillantást vetett az isteni férfiúra:

— Ez mintha valami filozófia lett volna — mondta letörten. — Be kell vallanom, hogy az iskolában mindig rossz jegyem volt ebből a tárgyból. Nem tudná nekem közérthetőbben elmondani, hogy miről van szó?

— Kérem szépen. Arról van szó, hogy a barátság Jehova és az ön népe között minden körülmények között helyreáll, mert így kívánja ezt meg a dolgok lényege.

— De gyakorlatilag ezen mit értsek?

— Gyakorlatilag arról van szó, hogy Jehova elhatározta, hogy elpusztítja Önt és egész országát. Engem azért küldtek, hogy ezt az Ön tudomására hozzam.

— Most már értem. Tehát Jehova hadat üzen nekem?

— Pontosan. Igen találó meghatározás.

Salamon kissé elsápadt, felemelkedett a fotelból, és még megkérdezte:

— És mit tanácsol ön nekem ebben a helyzetben?

— Semmit sem tanácsolok — nevette el magát jóindulatúan a kerub.

— Az úgy el van döntve. Ebben a pillanatban szó sem lehet bármilyen

tárgyalásról. Az ország el fog pusztulni, s tizenkettőből tizenegy része elvész.

— De ha az ügy már eldőlt, mire volt jó az egész beszélgetés? Rögtön megmondhatta volna, nem kellett volna engem filozófiára oktatnia.

— Jehova egyetlen lépést sem tesz tudományos megalapozottság nélkül. Szükséges, hogy Ön is megértse saját bukásának elméleti okait.

— Csak egyet nem értek. Ha az állam szétesik, háború lesz, emberek ezrei pusztulnak el — miért hívják ezt baráti lépésnek?

A kerub rosszállóan csóválta fejét.

— Rendkívül gyenge az elméleti képzettsége — mondta nyomatékosan. — Hiszen mondtam, hogy arról van szó, hogy erősödjön a barátság az Ön népe és Jehova között. Az önök közötti ellentétek csupán a jelenségek felületén jelentkeznek, de a barátság a lényeg. Amit helyre kell állítani. Jehova pontosan ezt csinálja.

— És ez ellen már nincs mit tenni?

— Nincs. A lét törvényei megmásíthatatlanok. Az önök barátságát helyre kell állítani. Azt hiszem, csak ennyit akartam mondani. Ja igen, elfeledtem. Jehova megkért, tegyem hozzá, hogy kegyelmes lesz Önhöz, apjára, Dávidra való tekintettel. Ezzel kapcsolatban megengedi, hogy Ön nyugodtan haljon meg, s a barátság helyreállítása közvetlenül az Ön halála után következik be, különböző hadseregek közreműködésével, amelyek támadást intéznek az önök országa ellen.

— Más szóval — mondta lassan, kissé dadogva Salamon — a barátság Isten és az én népem között, amely az én bűnömből romlott meg, az én büntetésem nélkül, de népem egy részének lemeszárlásával lesz helyreállítva. Ön ésszerűnek találja ezt a megoldást?

— Isten igazságossága kifürkészhetetlen — felelt a kerub égnek emelve szemét.

— Ja úgy, az más. Akkor már végre igazán minden világos.

Ezek után a beszélgetés a kölcsönös megértés jegyében ért véget. Folytatását már a történelem írta.

Ez a történet számos problémát rejt, ezek közül három főproblémát lehet kiemelni: a hadüzenet problémáját, a nézeteltérés és barátság, valamint „a nép bűnhődik a király bűneiért” problémáját. Mindegyik problémára megfelelő tanulással felelhetünk.

Első tanulság: az elején rámutattunk, hogy a hadüzenet a barátság aktusa. Így van ez valójában, s ez újabb bizonyítéka annak, hogy a dolgok lényegénél fogva a Jehova és Salamon közti viszony barátságra épült: Jehova tudniillik hadat üzent Salamonnak. Másrészt az adott esetben a hadüzenet nem akadályozhatta Jehovát abban, hogy az ügy végére járjon; mivel úgymint mindenható, tehát mit sem kockáztatott nagylelkű gesztusával. Mindenek ellenére ez mégis udvarias, sőt: gentlemani gesztus volt. Ebből látszik, hogy aki erős, az megengedheti magának, hogy igazán baráti módon erősítse a barátságot — de csak akkor, ha végtelenül erős.

Második tanulság: kiderül, hogy nemcsak a hadüzenet tekinthető baráti tettnek, hanem maguk a hadműveletek is — amennyiben az egység megőrzésére irányulnak. De a hadműveletek célja mindig az egység, minthogy az egység megővésére nincs jobb eszköz a háborúnál. Ebben az értelemben a háború megkezdése úgyszólván mindig baráti cselekedet. S nincs az a dogma, amely jobban igényelné az egységet, mint

az egyistenhit. Ezért virágozik a katonai civilizáció a monoteisztikus vallások országában.

Harmadik tanulság: hagyni a királyt, hogy haljon meg nyugodtan, és bűneiért a népet büntetni — látszólag ez nem egészen igazságos. De Isten szemében ez az igazságos, mert ő még halál utáni büntetésekkel is rendelkezik, s ezzel földi uralkodók nem rendelkeznek. És az igazságosság abból áll, hogy senki bűnös ne maradjon büntetlenül, és nem abban, hogy az ártatlanok ne bűnhődjenek. Az utóbbinak nincs jelentősége: végül úgyis mindenkit elér a büntetés. Egyébként az élet értelme felfoghatatlan lenne.

Hátra van még egy reflexió, tanulság nélkül. Az emberek egymás között harcolnak, hogy melyik istennek fogadjanak engedelmességet. Az istenek harcolnak egymás közt az emberekért, akiknél meghallgatásra találnak. De mindkettő — az istenek és az emberek egymás közötti harca is — végül is embereken át folyik, rajtuk keresztül történik. Ezt a helyzetet mindeddig nem sikerült megváltoztatni. De nem itt van az ég-föld viszony neuralgikus pontja. A legfontosabb az, hogy az istenek állandóan teljesen egyértelmű nyilatkozatokat követelnek az emberektől, hogy ezen vagy azon az oldalon állanak-e, s nem tűrik a tisztázatlan szituációkat. Ily módon az ő nyomásuk következtében kerül bele az emberek életébe a választás szomorú alternatívája, ők fosztják meg az emberi léte attól a kedves kétértelműségtől, amely az élet legfőbb gyönyörűségei közé tartozik.

Gömöri György fordítása